

ПАРАЎНАЛЬНА-СУПАСТАЎЛЯЛЬНЫ АНАЛІЗ ВАРЫЯНТАЎ БЕЛАРУСКІХ НАРОДНЫХ ПЕСЕН У РОЗНЫХ РЭГІЁНАХ БЕЛАРУСІ

COMPARATIVE ANALYSIS OF VARIANTS OF BELARUSIAN FOLK SONGS IN DIFFERENT REGIONS OF BELARUS

Р. М. Скрыпко, А. М. Кукрэш
БГПУ (Мінск)

Анотацыя. У артыкуле разглядаюцца значэнне варыянтаў пры вывучэнні беларускіх народных песен, іх асаблівасці і значэнне.

Annotation. In this article the meaning of variations during exploring the belorussian folk songs, their features and song meaning are considered.

Ключавыя словы: народная песня, варыянт, паэтыка.

Key words: Folk song, variation, poetics.

Вывучэнне народных песен садзейнічае захаванню фальклорнай спадчыны, дае магчымасць падыйсці бліжэй да сваіх каранёў. У паэтычных тэкстах і мелодыі захавана непаўторнасць і прыгажосць роднай культуры і людзей, традыцыі, нацыянальныя культурныя каштоўнасці. Ніл Гілевіч казаў, што “калі мы гаворым пра высокую мастацкасць народных песень, то перад усім маем на ўвазе іх вобразнасць і эмацыянальнасць. А гэтыя якасці дасягаюцца дзякуючы цэлай сістэме прыёмаў і сродкаў паэтычнага адлюстравання рэчаіснасці, выпрацаваных песеннай творчасцю народа за доўгія стагоддзі” [2, с. 21].

Невыпадкова 2019 год у нашай краіне названы годам малой радзімы. У кожнага гэта свой куточак, дзе нарадзіліся продкі і сам чалавек. Гэтае месца незабыўнае сваёй адметнай прыгажосцю, там чалавек заўсёды застаецца маленькім і чыстым, са сваімі асабістымі успамінамі, казкамі, марамі і песнямі.

Народныя песні маюць вельмі вялікае пазнавальнае значэнне, яны адлюстроўваюць сацыяльнае становішча, мараль, светапогляд, паэтычна малююць слухачам і выканаўцам абрысы прыроды, чалавечых пачуццяў. Нельга выключыць і выхаванне сапраўднай “народнай свядомасці”, “патрыятычнага, сацыяльнага, этычнага і эстэтычнага выхавання моладзі” [1, с. 7].

У сучаснай фалькларыстыцы асновай для вывучэння народных песень з’яўляецца класіфікацыя, якую зрабіў вядомы фалькларыст, пісьменнік і паэт Ніл Гілевіч. Ён падзяліў песні на “асноўныя роды: эпічны (у які ўваходзяць гераічныя, гістарычныя, сацыяльна-бытавыя і камічныя песні) і лірычны (падзяляюцца па прыналежнасці да сацыяльнай групы (сялянскія, рэкруцкія, салдацкія і казацкія, бурлацкія, разбойніцкія, турэмныя, мяшчанскія, рабочыя), ці па сацыяльна-бытавым функцыям песень і ўмовах іх бытавання)” [песні 14]. Паводле этнаграфічнага прынцыпу народная лірыка дзеліцца на абрадавую (вясельныя, радзінныя, карагодныя, купальскія, жніўныя і іншыя) і пазаабрадавую (песні больш поздняга паходжання, не прывязаныя да агульных святаў (любоўная лірыка, сірочыя песні, калыханкі, прымацкія, жабрацкія і інш.)).

Пры вывучэнні народных песень абавязкова трэба звярнуць увагу на прыгажосць і паэтычнасць, якая падкрэсліваецца эпітэтамі (горкія слёзы, шырокія рэкі, дробны дожджык, белая бярозанька, зялёны дубочак), параўнаннямі (маці плача, – рэкі цякуць), супастаўленнямі, метафарамі, увасабленнямі (размова з сонцам ці месяцам, дрэвам ці кветкай, як з жывым чалавекам), гіпербаламі, вобразным супастаўленні з жыццём

чалавека, яго настроем і перажываннямі (за гэтым прадметам ці з’явай замацоўваецца пэўнае значэнне, яны ператвараюцца ў паэтычна-вобразныя сімвалы). Звычайна матэрыял для песеннай сімволікі гэта навакольны свет чалавека, у прыватнасці:

- прырода (сонца – сімвал маці, месяц – бацькі, зоркі – дзеці, вецер, аблокі, рэкі, горы);

- дрэвы (сімвал дзяўчыны – белая бяроза, каліна, маліна і салодкая вішня. Птушка клюёт вішню – хлопец ідзе ў сваты. Сімваламі замужняй жанчыны з’яўляюцца груша, рабіна, асіна, сасна. Мужчыны – дуб, радзей вінаград, хмель);

- кветкі, трава (ружа – сімвал прыгажосці, палынь – смуты, ападаючыя лісце – сумны настрой і успамін па былой маладосці, заросшая дарожанька – разлука, няшчасце, вянок – цнатлівасць і чысціня дзяўчыны);

- птушкі (сокал, салавей, селезень і голуб – сімвал моладца; сімвал дзяўчыны – белая лябёдушка, шэрая качка, пава і сізая галубка; ластаўка – сімвал добрай навіны; зязюля – сімвал цяжкай жанскай долі, адзінокая гаротная жанчына; “ясны сокала – прыгожы малады хлопец, голуб і галубка – сімвал неразлучнай закаханай пары” [1, с. 24]; воран – прадвеснік гора);

- дзеянне чалавека (пасадка і збор ураджаю, паляванне), абрадавыя дзействы (вытаптыванне травы, знішчэнне кветак іх злом ці вытаптыванне), расплетанне касы) і г. д.

Паводле кампазіцыі традыцыйная народная песня можа мець форму маналога, дыялога, апавядання-успаміна, але часцей за ўсё назіраецца спалучэнне розных форм. Вершаваны памер і рытмічная будова знаходзіцца ў прамой залежнасці ад мелодыі, складваецца на рытмічнай і ладавай аснове напеву. “Любое слова, як вядома, звернута сваім сэнсавым зместам да навакольнай рэчаіснасці. Яно ўзнікла з практыкі асваення чалавекам жыцця, з маральна-этычнага вопыту працаўніка, з яго думак, перажыванняў – наогул з усяго, чым жылі людзі, працуючы і здабываючы свой хлеб надзёны” [3, с. 3].

На беларускі фальклор істотны ўплыў аказвалі культуры суседніх краін. Так, паўднёвыя вобласці (Брэсцкая, Гомельская) маюць вялікую колькасць падобных песен з украінскім фальклорам, Гродзеншчына з Польшчай, Магілёўшчына і Віцебшчына з Расіяй. Песенны фальклор Віцебшчыны адрозніваецца ад фальклору іншых куткоў Беларусі па шыраце выканання песні, па моцнаму гучанню і тэкстам. Але можна сустрэць і песні с аднолькавым матывам, але рознымі тэкстамі. Напрыклад, песня “Зяленая вішня” з Брэсцкай вобласці па мелодыі аднолькавая з песняй “Зялены дубочак” з Верхнядзвінскага краю Віцебскай вобласці.

“Зяленая вішня з-пад корня ня вышла, не дай мяне маці, дзе я не прывычна”, – словы з песні Брэсцкай вобласці, а зусім іншыя словы, але на тую ж самую мелодыю былі зафіксаваны ў Віцебскім рэгіёне: “Зялены дубочак, шырокі лісточак, куды вецер вее туды голле гнуцца.”

Сіроцкія песні на Віцебшчыне выконваліся таксама інакш. Па тэксту і мелодыі яны былі падобныя да песень рускага фальклору: “Шырокая дарожанька, там сіротка хадзіла, ды у Бога долю прасіла”.

Песня выконвалася без галашэння, але жалобна і з вялікім смуткам. Тым часам на Палессі песні спяваліся з галашэннем і плачам. Словы і сэнс не мелі вялікага значэння. Такія песні спявалі падчас жалобы. Лічылася, што калі заспяваць песню “Салавейка лугавы” на вяселлі, то у маладых не будзе шчасця. Выконвалася таксама працяжна, але ўжо з галашэннем. Дыяпазон песен таксама адрозніваўся. Спявалі больш нізка, чым у іншых рэгіёнах Беларусі.

Народныя песні – гэта вялікая частка вуснай творчасці народа, якая мае старажытныя карані, традыцыі і самабытнасць. У народных песнях ёсць усе: гісторыя, прырода, боль, дабро і зло, цуды, чалавечыя адносіны і вера.

Само слова фальклор перакладаецца як “народная мудрасць”, а веданне фальклору – гэта веданне нашай гісторыі, памяць продкаў, падмурак, душа нашага народа. Адметная рыса фальклора – гэта калектыўнасць складання, адсутнасць аўтара і дакладнай даты стварэння. Усе творы шліфуюцца і загартоўваюцца стагоддзямі і перадаюцца ад чалавека чалавеку праз пакаленні, маюць мноства варыянтаў і прыкмет свайго часу. Наша задача не спыніць традыцыі свайго народа.

Літаратура

1. Гілевіч, Н. С. *Наша родная песня* / Н. С. Гілевіч. – Мінск, 1968. – 214 с.
2. Гілевіч, Н. С. *З клапатам пра песні народа* / Н. С. Гілевіч. – Мінск, 1970. – 160 с.
3. Янкоўскі, М. А. *Паэтыка беларускай народнай прозы* / М. А. Янкоўскі. – Мінск, 1983. – 271 с.
4. Гілевіч, Н. С. *Паэтыка беларускай народнай лірыкі. Слова і образ. Паэтычны сінтаксіс. Гуканіс і рыфма*. / Н. С. Гілевіч. – Мінск, 1975. – 288 с.